

Wapen voor waterschap Kromme Rijn

Met de oprichting in 1971 van het waterschap Kromme Rijn is een einde gekomen aan het afzonderlijk optreden van een groot aantal schappen en schapjes, die samen het toezicht uitoefenden over ongeveer 23.200 ha. De belangrijkste daarvan waren het Gemeeneland van het Wijkse gerecht, waarvan de historie zeker terug gaat tot 1437, de waterschappen Sterkenburg, Honswijk, Schonauwen en Uiterwaarden in het zuidoostelijk deel van de provincie Utrecht en het hoogheemraadschap van de Lekdijk Bovendams, dat in 1323 werd ingesteld door bisschop Jan van Diest. Het nieuwe waterschap beschikt nog niet over een eigen wapen; het nu volgende artikel wil een suggestie zijn voor de vaststelling van zo'n ambtelijk wapen, ontworpen op historische gronden volgens de wetten en wenselijkheden van de heraldiek.

Hoe eenvoudiger een wapen is, des te fraaier, zo luidt een aloude heraldische stelregel. De moeilijkheid bij het ontwerpen van een wapen voor een waterschap Kromme Rijn is, dat een dergelijk ontwerp al spoedig te overladen wordt wanneer men probeert alle bestaande figuren van de waterschappen in het Kromme-Rijngebied op te nemen. Zo'n gecompliceerd wapen zou ook te onduidelijk worden bij het afdrucken in lak of op schrijfpapier. Daarom moet goed worden overdacht welke heraldische stukken verantwoord zijn op te nemen, zonder het geheel te schaden of, erger, een heraldisch misbaksel te scheppen.

In het waterschapswapen moeten ten minste vier elementen worden opgenomen. Daartoe dient een keus te worden gemaakt tussen een horizontaal, vertikaal of in vieren gedeeld schild. Het meest geslaagd lijkt mij het horizontaal gedeeld of doorsneden schild, zowel voor de duidelijkheid als voor een heraldisch fraaie compositie.

Kijken wij nu naar de hier afgebeelde ontwerp-tekening van de heer K. van den Sigtenhorst. In blauw zien wij twee molenwieken van oud model, die herinneren aan de oudst bekende watermolen van het Gemeeneland in 1488 in het Wijkerbroek. Daaronder acht golvende banen, die wijzen op de aanwezigheid van water, i.c. de Kromme Rijn. Op de rode banen vinden wij de zilveren penningen van Sterkenburg; hun aantal is variabel.

Het hartschild van goud met in rood drie zilveren zuilen, hoort bij Wijk bij Duurstede (waar de Kromme Rijn begint) en het Wijkse Gerecht. Gijsbrecht van Abcoude schonk de plaats Wijk in 1300 stadsrechten. Hij stamde uit het geslacht Van Zuylen.

Het vrijkwartier in het wapen van Schonauwen vertoont eveneens de drie zuilen, zodat het opnemen van deze wapenfiguur langs verschillende wegen zinrijk is te achten. Het schild wordt gedekt door een waterschaps- of heemraadschapskroon in verband met het hoogheemraadschap van de Lekdijk Bovendams, dat tot het nieuwe waterschap behoort. Ook de beide schildhouders, rode leeuwen met blauwe tongen en nagels, zijn uit het wapen Lekdijk Bovendams. De waterschapskroon komt ook voor in het wapen van het waterschap Koningsdiep.

Waterschapswapens kunnen op verzoek bij de Hoge Raad van Adel te 's-Gravenhage officieel worden ingeschreven en geregistreerd, tegen betaling van de verschuldigde leges. De aanvrager ontvangt dan een diploma, waarop het wapen in kleuren is afgebeeld. Het wordt bekrachtigd bij Koninklijk Besluit waarvan de afkondiging geschiedt in de Nederlandse Staatscourant. Pas daarna kan men van het wapen officieel en ambtelijk gebruikmaken door het bijv. te laten afbeelden aan het waterschapshuis, op briefpapier en enveloppen, in lak- en rubberstempels enz.

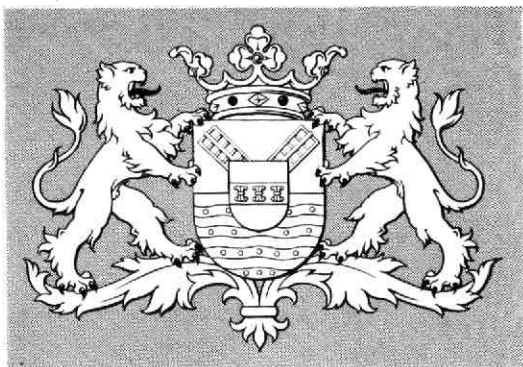
Geschiedenis

Om het belang van een wapen voor het waterschap Kromme Rijn te onderstrepen, is het wellicht interessant iets meer te vertellen over de historische achtergronden van het waterschap. Het bestuur van de gezamenlijke waterschappen die deel uitmaakten van het Gemeeneland van het Wijkse gerecht, berustte bijv. bij twee heemraden en de molenmeester van Wijkerbroek.

In 1437 wordt melding gemaakt van een nieuwe sluis voor het Gemeeneland; misschien de eerste, waarmee de indijking in dat jaar van het Gemeeneland zou zijn aangetoond. Ruim vijftig jaar later, in 1488, werd de oudst bekende watermolen gebouwd, zoals wij eerder hebben vermeld. Deze molen is in 1640 afgebroken en in 1726 herbouwd. Deze laatste molen werd in 1924 buiten gebruik gesteld en onttakeld.

Dat de akte van 1437 belangrijk was voor het Gemeeneland, blijkt uit de aanwezigheid van alle vooraanstaanden uit het gewest Utrecht:

„Wij prelaten, dekenen ende capittulen vanden Doem van Oudemunster, sunte Peters, sunte Johan ende sunte Marien kercken” enz. „Wij gemene

Tekening K. van den Sigtenhorst naar het ontwerp van H. W. M. J. Kits Nieuwenkamp voor het wapen van het waterschap Kromme Rijn.

Ridderschap des Lants van Utrecht ende wij Stadt van Utrecht doen cont alle luden" enz.

Het eerstvolgende, bewaard gebleven document is een charter van 10 september 1549 (rijksarchief Utrecht) over een proces omtrent de betaling van f 251,— „Hinderdamsgeld", wat in der minne werd geschikt tussen de Staten van Utrecht en de Regeerders van de stad Wijck.

De onkosten van de Leckendyck en de Hinderdam plachten hoog te zijn, zoals ook blijkt uit een overleg van 1572 met enige „principale vanden vyff godshuysen" van Utrecht en anderen, die men gewoonlijk over dergelijke zaken raadpleegde.

Een vierde akte daterend van 1608 gaat over reparatiewerk en de kosten daarvan. Uit een bundel stukken van 1686 blijkt hoezeer het waterschapsbestuur gesteld was op de juiste rangen. De binnen- en de buitenheemraad waren het oneens over de vraag of de binnenheemraad dan wel de oudste der heemraden eerste heemraad is. Het hele college bestond uit schout, burgemeesters, schepenen, heemraden en molenmeester. De manualen: dagregisters of journalen van het „Leckendycksen Hijnderdamsgelt met het Crommerijngelt" vormen een belangrijke bron voor de namen van de geërfden en de pachters, met de grootte van de landerijen die zij omstreeks het midden van de zeventiende eeuw in gebruik hadden.

Bier en brandewijn

De gemeenelandsrekeningen verschaffen ons een blik in de waterschapshuishouding over prijzen, lonen en uitkeringen in die tijd. Een rekening van 23 oktober 1676 leert bijv. dat een glaasje brandewijn in 1675 twee stuivers kostte en een „potelje" (potje of kroes) brandewijn achttien stuivers.

Opmerkelijk zijn twee andere rekeningen uit 1674 en 1675 die wijzen op de consumptie van aanzien-

lijke hoeveelheden spiritualiën. De rekening van 1675 luidt als volgt:

„De hemel raet (bedoeld wordt heemraad) den achte en twintichsten Julij vertert (verteert) seven glaeskens brandtwijn.

Noch vertert vier en twintich stuyvers toen de heeren van Uijtert daer bij quamen.

Verteert een rijcxdaelder aan eeten en drincken.

Noch vertert ses bollen (kroezen) bier.

Noch den raamaker (radermaker) een bol bier toen hij een planck aan de schutskae maeckte.

Noch vertert drie maetijens brandewijn met den doomene.

Noch schepen Kemp vertert vier stuyvers brandewijn.

Noch vier stuyvers brandewijn verteert met Andries Vos.

Noch toen sij singen schouwen den Krommen Rijn verteert twalef stuyvers.

Noch den schipper een bol bier gedroncken.

Te samen ses gulden achttien stuyvers met kennis van mijn Gerrit Kemp."

Het is betaald ook, merkwaardig genoeg pas op 11 maart 1676.

Overigens mag men uit deze rekening niet de gevolgtrekking maken dat in de oude tijd buitensporig veel gedronken werd. Hoewel er veel alcoholische dranken werden gebruikt, wil dat nog niet zeggen dat men in de zeventiende eeuw zijn maat te boven ging. Daarbij komt dat men bijna niets anders had, wilde men niet op water aangewezen zijn dat in veel gevallen allerminst bevorderlijk was voor de gezondheid. Thee en koffie waren nog niet ingeburgerd, limonade en andere frisdranken kende men nog niet. Voor feestelijke gelegenheden was er uit Frankrijk geïmporteerde wijn, verder bier en brandewijn.

In 1618 werd langs de Kromme Rijn het oude „Sandpadt" aangelegd, oorspronkelijk een voetpad, in 1670/'71 tevens trekweg. Hoewel na dit laatste jaartal er geen sprake meer was van een voetgangersweg (zandpad) maar van een jaagpad voor paarden (trekweg), komt de naam Zandpad nog in 1807 voor. Wel een bewijs hoe oude namen bij de bevolking een taai leven hebben. Thans is weinig of niets meer van deze weg terug te vinden.

H. W. M. J. Kits Nieuwenkamp